

Miorita, o metafizica a mortii

In istoria exegezei mioritice s-au conturat mai multe directii de cercetare, fiecare destinata sa lamureasca "esenta" si sa descopere "geneza", adica secventa de timp si mediul socio-profesional in care a aparut si s-a dezvoltat dramatica si enigmatica poveste a pastorului. Când "esenta" a fost cautata in geneza, cercetarea a capatat caracter limitativ si absolutizant. Directia etnografica, reprezentata prin nume de marca (C. Brailoiu, Ion Muslea), a sustinut ca sensul poemei ar fi determinat de obiceiurile de inmormantare. Mai precis, de reprezentarile terifiante despre strigoi sau de o lege prescrisa in traditie, dupa care tanarului nelumit trebuia sa i se insceneze o festivitate alegorica de tipul moartea-nunta.

Sunt argumente pentru a sustine ideea, insa problema nu ni se pare bine pusa, din doua motive. Unul priveste tehnica neinspirata a cercetarii. Se apeleaza la exemplificari dintr-un domeniu marginal: riturile propriu-zise de inmormantare, pentru a fi aplicate pe un teren al spiritualitatii traditionale care are cu totul alt specific: *mioritismul ca mod de existenta*. Apoi, deplasandu-se atentia asupra credintelor superstitioase, se ajunge la denaturarea problemei. Frica de moarte isi face loc intr-un mod tensionat si anxios doar in legendele neritualizate despre strigoi, singura ratiune de a exista a acestei categorii folclorice. Frica intra in surdina nu numai in balade, dar si in bocete, unde se manifesta indurerarea celui care pleaca "dincolo", precum si a celor ramasi in viata. Bocetele sunt forme folclorice "de trecere"), iar rolul lor e acela de a atenua dramatismul momentului si, mai mult decat atat, de a anula starea de frica in fata mortii. Cat priveste vina transformata in frica a celor ramasi in viata, aceasta tine de partea ritualica a momentului de trecere si se plaseaza intr-o sfera colaterala, fara putinta de a lamuri nici "esena", nici "geneza" *Mioritei*.

Trebuie sa facem distinctie intre modul cum intampina moartea cel marcat de destin si ceilalti, ramasi dincoace, avand obligatia de a conserva memoria disparutului. Primul este reprezentat in oralitate de imaginea pastorului, interpretata in mai multe chipuri. El se dovedeste a fi constient de iminenta mortii si are putere sufleteasca s-o intampine "impacat si tare", deci cu barbatie. Nu cade din conditia de om; din contra, depaseste limita comuna si devine model de comportament eroic pentru colectivitate. In logica desfasurarii dramei, nu exista decat un singur obiect al ripostei, moartea, pentru care pastorul este pregatit. Criticii i-au reprosat artistului anonim, mult mai inspirat si mai intelept, ca si-a condamnat eroul la pasivitate; ca a nesocotit, din nestiinta, miscarea conflictuala. Ei nu au observat confruntarea de profunda semnificatie umana intre om si destin; de natura spirituala si nu economica, asa cum gresit s-a inteles din versurile derutante: "Ca-i mai orotoman / S-are oi mai multe...". Schimbarea directiei conflictuale intr-o competitie de interese personale ar fi dus la denaturarea totala a fondului mioritic. Sa retinem o afirmatie lamuritoare a lui Eugen Lovinescu, unul dintre marii admiratori ai poemei: "Daca ar fi pus mina pe baltag, pe linga milioanele disparute fara urma in noaptea timpului, s-ar mai fi pierdut inca um cioban". Daca s-ar fi dovedit bun manuior de baltag, *Miorita* ar fi devenit o balada ca oricare alta, iar pastorul - un sablon literar.

Baba Dochia

Ca sa pricepi sufletul unui popor, trebuie sa-i cunosti miturile fundamentale. Chiar daca nu se mai regasesc decat palid in felul de a fi al indivizilor contemporani, eresurile continua sa alcatuiasca o aura spatiala si temporala ce explica, prin simboluri simple, la indemana oricui, o intreaga existenta colectiva. Oricat ne-ar lua ochii amanuntele prezentului, duhul englezesc etern n-ar fi el insusi fara legenda Regelui Artur si a Cavalerilor Mesei Rotunde, nemtii ar fi mai enigmatici fara Cantecul Niebelungilor si frumoasa Loreley, dupa cum Mahabharata usureaza calea spre spiritul indian, iar legenda lui Ruslan, spre cel al rusilor.

Un mit de larga raspandire este cel care simbolizeaza nasterea poporului roman: Traian si Dochia, primul reprezentandu-l pe imparatul care s-a acoperit de glorie la Roma, cucerind bogata tara a dacilor, in anii 105-106 d.Ch., Dochia fiind, in legenda, fata regelui dac Decebal, care, invins, s-a sinucis, spre a nu cadea in mainile cuceritorilor tarii sale. Urmarita de Traian, care se indragosteste de ea, Dochia fuge pe muntele sacru Ceahlau, imbracata in ciobanita si manandu-si oile. Maica Domnului o salveaza, prefacand-o impreuna cu turma ei intr-o formatiune stancoasa. Stanca Dochia poate fi vazuta si azi, o alta legenda spunand ca ar fi vorba de o baba ce pornise cu oile prea devreme la pascut. Era la inceput de martie si s-a aratat puternic soarele, asa ca baba Dochia, imbracata cu 9 cojoace, a dat jos unul cate unul. Capriciile vremii au adus, insa, un ger napraznic, asa ca femeia cu oile ei au inghetat, transformandu-se in stane de piatra.

De atunci, primele 9 zile din Martie se cheama “zilele babei”.

Mesterul Manole: revelatia tragicului

Teoria literara are dificultati in privinta incadrarii in gen si specie, atat a Mioritei, cat si a Mesterului Manole. Ambele capodopere se afla incluse in colectiile de balade, dar, adesea, au existat rezerve in legatura cu posibila validare a incadrarii. Desigur, clasificarea ramane o problema minora, ca oricare alta, tinand de domeniul cantitatii, insa nu trebuie neglijata ori expediata prea la repezeala. Procedand astfel, crocian sau procustian, cum vrem sa-I spunem, ajungem, in scurta vreme, sa nu mai deosebim basmul de snoava si legenda de tipuritura. Artistul anonim a rezolvat in felul lui acest mic diferend teoretic: pentru el, Miorita, Legenda Mesterului Manole si multe aletele sunt cantece; sau ziceri, spuneri din gura, din fluier, din frunza, cum ii cere inima si cum doreste colectivitatea. Folcloristii s-au aliat autorului anonim, insusindu-si denumirile traditionale si crezand ca este preferabil sa te incadrezi oralitatii decat s-o introduci pe ea in circuitul culturii savante, atat cat permite axilologia. Dar s-au inselat de doua ori: pe de o parte, refugiindu-se in trecut, au scurtat zilele traditiei; pe de alta, au limitat valoarea integrala a capodoperei folclorice la un singur inteles: modul de expunere. Individul din oralitate pretinde sa I se cante textul, adica il recepteaza in ansamblul sau sintetic, in timp ce aspectele de inventie si de poetica sunt lasate pe seama mestesugarului inspirat. Auditoriul s-a bucurat, a ras sau a plans si atata tot. Dar, o data cu trecerea de la modul de viata rurala la cel orasenesc, fapt produs la romani

indeosebi dupa al doilea razboi mondial, se schimba si forma de receptare a literaturii traditionale. Poezia populara ia calea literei tiparite si se depoziteaza in biblioteci, pentru a fi solicitata de cititori. Opera se scindeaza in mod fatal, adica se de-sincretizeaza, ca sa apara loa lumina, cel putin in plan literar, valori ce nu se lasau usor sesizate inainte. De aici decurge necesitatea unei noi poetici a literaturii populare, o noua strategie a receptari, care ar justifica apelul la genuri si la specii dupa modelul creatiei culte.

Zburatorul

In mentalitatea arhaica iubirea este considerata o mare forta si primul impact cu aceasta s-ar datora unei fiinte supranaturale si reprezinta un proces de initiere configurat printr-un singur mit: mitul erotic al zburatorului. Mit fundamental al poporului roman, mitul erotic e , dupa cum afirma G. Calinescu "*personificarea invaziei instinctului puberal.*" In conceptia criticilor, folcloristilor, etnologilor, zburatorul este un spirit rau, privit ca un zmeu sau demon, o naluca, el intra noaptea pe cos sau horn, avand infatisarea de balaur, sarpe, para de flacara. Zburatorul apare in visul fetelor ca un tanar frumos, chinandu-le somnul. Printre cei care s-au ocupat cu studierea acestui mit se numara: Dimitrie Cantemir, George Calinescu, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile. Cat despre prelucrarea mitului in literatura, Calinescu afirma: "*Poezia romana, prin Eminescu indeosebi, a aratat inclinari de a socoti iubirea ca o forta implacabila, fara vreo participare a constiintei.*" Ca marturie sta poemul *Calin*(*file din poveste*), inspirat din basmul popular *Calin Nabunul*. Dar M. Eminescu nu a fost singurul care a preluat mitul zburatorului. Printre cei inspirati de acest mit fundamental al poporului se numara si I.H. Radulescu, cu poezia *Zburatoru*, considerata cea mai izbutita creatie poetica a acestuia.